

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

szere-
vények
gfelelő
artozó
t.yázási
modell.
mban
Hang-
tében
hasz-
nak iskodás,
imális
— (3)
n. In:
) Lat-
n. In:
Oscar
— (6)
antikaiрений
о, что
чение
рабо-
этих
разом
звод-
мит сmalen
Die
wirt-
ung,
elen.
agen
e zur
duk-
sein.

2001

AZ ÉLELMISZER-GAZDASÁG KIBOCSÁTÁSI KAPCSOLATAINAK
NÉHÁNY JELLEMZŐ VONÁSA //

SZERDAHELYI PÉTER, UDOVECZ GÁBOR //

A gazdaságirányítás új módszere egyre erőteljesebben igényli a termelő-ágazatok makro szintű kapcsolatainak feltárását, más szóval az arányos fejlődés makroökonómiai vetületeinek vizsgálatát. Különösen így van ez az élelmiszer-gazdaság vonatkozásában. E termelői szféra életrehívása nemcsak a mezőgazdaság és élelmiszeripar gazdasági és egyéb kapcsolatainak újszerű elemzését kívánja meg, hanem az összevonás eredményeként létrejött élelmiszer-gazdaság külső, a népgazdaság más területeivel kialakult sajátos kapcsolatainak vizsgálatát is szükségessé teszi.

A két problémakör egyidejű kutatásának egyik lehetséges információs bázisa az ágazati kapcsolatok mérlege. Egy korábbi tanulmányunkban* már foglalkoztunk az élelmiszer-gazdaság ráfordítási kapcsolatainak problémáival. Most a termelés, a termelés elosztása, a kibocsátás struktúrája oldaláról közelítjük meg a mezőgazdaság és az élelmiszeripar, illetve az élelmiszer-gazdaság és a népgazdaság más ágainak kapcsolatát.

AZ ÉLELMISZER-GAZDASÁG KIBOCSÁTÁSI KAPCSOLATAI

A népgazdaság 1968. évi eredményei alapján és az akkor érvényes termelői árakon, a termelőágazatok által előállított *társadalmi terméknek az élelmiszer-gazdaság 29%-át adta*. Ugyancsak 29% körüli az élelmiszer-gazdaság részesedése a termelőágazatok által felhasznált összes hazai anyag és a termelési szférából kilépő végső felhasználásra kerülő termékek értékéből is. Az arányszámok megegyezése azt jelenti, hogy az *élelmiszer-gazdaságban előállított termékek két alapvető értékesítési irány — termelő és végső felhasználás — közötti felosztása megegyezik a népgazdasági szinten kialakult átlaggal*.

A népgazdasági arányhoz hasonlóan az élelmiszer-gazdaság is termelési értékének 48%-át termelőfelhasználásra, 52%-át pedig végső felhasználásra

* Szerdahelyi Péter; Az élelmiszer-gazdaság ráfordítási kapcsolatainak néhány jellemző vonása (Gazdálkodás, 1971. 2. szám).

termelte. Elmondható tehát, hogy az élelmiszer-gazdaság *arányosan* járult hozzá a termelői ágazatok hazai anyagfelhasználásához és végső felhasználásra kerülő termékek biztosításához.

A blokk kibocsátásának ilyen struktúrája a mezőgazdaság és az élelmiszeripar tendenciózusan erősödő kapcsolata mellett alakult ki.

Megfigyelhető, hogy a fogyasztói igények változása következtében a mezőgazdasági termékek feldolgozottsági foka nő, tehát az élelmiszer-gazdaság végső felhasználásra kerülő termékei mind nagyobb arányban *élelmiszeripari outputként* jelennek meg.

Az egyes népgazdasági ágak végső felhasználásra adott termelésének struktúrájában lényegében az *ágazati sajátosságok* tükröződnek. Az élelmiszer-gazdaság — funkciójának megfelelően — döntően nem termelőfogyasztásra, főként a *lakosság részéről* jelentkező igények kielégítésére termel. (A népgazdasági összes hazai eredetű nem termelőfogyasztás 42%-a élelmiszer-gazdasági termék.) Ezen túl az élelmiszerek végső felhasználásának jelentős területe az *export*. Az 1968. évi összes export értékének 23%-át az élelmiszer-gazdaság adta. A végső felhasználásból készletnövekedésre és beruházási célokra fordított termékek aránya viszont a termékek jellegének megfelelően rendkívül alacsony.

Az ipari és az építőipari termelés végső felhasználási szerkezetével, mint összehasonlítási alappal kapcsolatban, az alábbi megjegyzést kell tennünk. Az építőipar speciális ágazat, amelynek termékei elsősorban mint beruházási eszközök realizálódnak. Az ipar — bár fogyasztási cikkek előállítója is — termelésére elsősorban a termelőeszközgyártás a jellemző, így végső felhasználási szerkezetében viszonylag alacsony a nem termelőfogyasztás aránya. Ugyanakkor a végső felhasználáson belül jelentős az exportált ipari termékek aránya. Ez felfogható népgazdaságunk rendkívüli „nyitottságának” jellemzőjeként is.

1. táblázat

A NÉPGAZDASÁG FONTOSABB TERÜLETEI VÉGSŐ KIBOCSÁTÁSÁNAK SZERKEZETE

(%)

Megnevezés	A végső felhasználásból				Összesen
	a nem termelőfogyasztás	a beruházás	a készletváltozás	az export	
	aránya				
Népgazdaság	50,3	19,1	6,1	24,5	100,0
ebből: élelmiszer-gazdaság	73,3	1,6	5,7	19,4	100,0
ipar*	36,3	8,4	11,7	43,6	100,0
építőipar	16,3	83,5	—	0,2	100,0

* Itt és a továbbiakban élelmiszeripar nélkül.

Összehasonlításul megjegyezzük, hogy Bulgária ipari termelésének végső felhasználásra adott részében 10%-kal nagyobb a lakosság fogyasztása, és ugyanakkor 10%-kal alacsonyabb az exportarány, mint Magyarországon.

Az élelmiszer-gazdaság termelésének csaknem fele a termelési szférában marad, a felhasználó ágazatok termelésébe beépülve hasznosul. Lényeges azonban az a szoros kapcsolati sajátosság, hogy az élelmiszer-gazdaság által előállított termékek szinte teljes egészében blokkon belül kerülnek továbbfelhasználásra úgy, hogy a saját felhasználásra kerülő termelőeszközöknek, anyagoknak több mint fele az élelmiszeripar, 41%-a pedig a mezőgazdaság termelését szolgálja. E magas arányú önfogyasztásnak következménye, hogy az élelmiszer-gazdaság extern „termelőeszköz”-kibocsátása nem éri el az 5%-ot sem. A mezőgazdasági és az élelmiszeripari termelés tehát ugyanazon termelési folyamat egy-egy állomását jelentik, termelésük vertikálitása szükségszerűen magas.

A többi népgazdasági ág közvetlenül termelői felhasználásra történő kibocsátásának szerkezetét vizsgálva az a legszembetűnőbb, hogy az ipar ilyen irányú termelésének mindössze 7,7%-a irányul az élelmiszer-gazdaságba. Figyelembe véve a mezőgazdasági termelés mind iparszerűbbé válását, az ezzel járó műtrágya-, növényvédőszer-, alkatrész-, üzemanyag- stb. fogyasztás gyorsütemű fejlődését, feltételezhetjük, hogy ez az arány a közeljövőben jelentősen emelkedni fog. E kapcsolat keresleti oldala — azaz a mezőgazdaság igénye — már évek óta túlhaladta az ipar kínálatát, ami eddig is jelentős feszültséget, más oldalról importigényt okozott. Az élelmiszer-gazdaság termelésfejlesztése tehát feltételezi az ipar termelési struktúrájának bizonyos korrekcióját.

A MEZŐGAZDASÁG KIBOCSÁTÁSI KAPCSOLATAI

A termelőágazatok által 1968-ban előállított társadalmi termék értékének 17%-át a mezőgazdaság termelte meg. A társadalmi termékben megtestesült hazai anyagok értékének 23%-a, a végső felhasználásra kerülő termékeknek pedig 12%-a származott a mezőgazdaságból. A mezőgazdaság igen magas részarányjal járul hozzá az ágazatok hazai anyagfelhasználásához. Az élelmiszer-gazdaságon belül tehát a mezőgazdaság jelentős nyersanyagtermelő ágazat.

Annak ellenére, hogy a mezőgazdaság termelésének zöme termelőfelhasználásra kerül, a végső felhasználás egyes tételeiben is jelentős a hazai mezőgazdasági termékek súlya. A lakossági és közületi fogyasztás 17%-át, az összes export értékének pedig 9%-át tették ki a mezőgazdasági termékek. Ezek az arányok oly módon alakultak ki, hogy a mezőgazdaság végső kibocsátásának háromnegyed része a lakossági fogyasztást, csaknem egyötöd pedig az exportcélokat szolgálta.

A növénytermelés és állattenyésztés végső kibocsátásának exportaránya közel azonos (18, illetve 20%). Az állattenyésztés hazai és export-

értékesítésének szintentartása azonban 1968-ban a termelői készletek, azaz az állatállomány csökkenését igényelte. Így az állattenyésztés végső kibocsátásának szerkezete bizonyos feszítettséget tükröz. Az azóta eltelt időszak állattenyésztést érintő gazdaságpolitikai intézkedései éppen e feszültség feloldását célozzák.

Az intézkedések hatásaként várható, hogy középtávon egyensúly alakul ki az állattenyésztés termékeinek kínálata, illetve a hazai és külföldi fogyasztók által támasztott kereslet között.

A mezőgazdaság *termelőkibocsátásának* szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy a mezőgazdaság — bár elsősorban nyersanyagtermelő ágazat — termékeit nem a népgazdaság többi ágazata, hanem az élelmiszer-gazdaság használja fel. A mezőgazdaság termelőkibocsátásának 97%-a az *élelmiszer-gazdaságon belül marad*, ebből 42% a mezőgazdaság saját termelői felhasználása.

A mezőgazdasági fő ágazatok termelőkibocsátásának szerkezete kevés komponensből tevődik össze. A növénytermelés termelőkibocsátásának 60%-a a mezőgazdaságon belül vetőmagvak, szaporítóanyagok és takarmányok formájában értékesül, a fennmaradó rész pedig szinte teljes egészében élelmiszeripari feldolgozásra kerül. Az állattenyésztés termelői célra történő kibocsátásának pedig 80%-a áramlik az élelmiszeripar felé.

2. táblázat

A MEZŐGAZDASÁG TERMELŐKIBOCSÁTÁSÁNAK MEGOSZTLÁSA
A FELHASZNÁLÓ ÁGAZATOK KÖZÖTT

(%)

Felhasználó ágazatok	Kibocsátó ágazatok		
	mezőgazdaság	ebből	
		növénytermelés	állattenyésztés
Mezőgazdaság	42,1	59,1	14,4
ebből: növénytermelés	10,5	12,7	7,5
állattenyésztés	30,6	46,4	6,9
Élelmiszeripar	55,1	38,9	82,2
ebből: növényi termékeket feldolgozó			
élelmiszeripar	24,3	38,8	0,3
állati termékeket feldolgozó			
élelmiszeripar	30,8	0,1	81,9
Élelmiszer-gazdaság	97,2	98,0	96,6
Erdő- és vízgazdálkodás	—	0,1	—
Ipar	2,4	1,5	3,3
Építőipar	0,1	—	—
Közlekedés, hírközlés, kereskedelem	0,3	0,4	0,1
Összesen	100,0	100,0	100,0

AZ ÉLELMISZERIPAR KIBOCSÁTÁSI KAPCSOLATAI

Az élelmiszeripar 1968-ban az összes termelőágazat által előállított társadalmi termék értékének 12%-át, az összes hazai anyagfelhasználásnak 6%-át, a végső felhasználásra kerülő termék résznek pedig 17%-át adta. Az élelmiszeripar tehát — jellegénél fogva — elsősorban végső felhasználásra termel. Kibocsátási szerkezete speciális, hiszen a mezőgazdasági termékek nagy része is élelmiszeripari outputként jelenik meg, zömmel a végső felhasználásban. További sajátossága az élelmiszeripari kibocsátásoknak, hogy az arányában nem jelentős termelőkibocsátás is elsősorban az élelmiszer-gazdaság termelői tevékenységét szolgálja. Ezzel a termelési folyamat szinte teljesen zárttá válik: a mezőgazdaságtól elinduló termékek vagy végső felhasználásra, vagy pedig élelmiszeripari feldolgozásra kerülnek. Az élelmiszeripar által átvett mezőgazdasági termékek viszont döntő részben végső felhasználásként, részben pedig az élelmiszer-gazdaság termelőfelhasználásként realizálódnak.

A végső felhasználásra kerülő élelmiszeripari termékek struktúrája több szempontból emlékeztet a mezőgazdasági termelés végső kibocsátási szerkezetére. Ehhez hasonlóan az élelmiszeripari kibocsátásban is legjelentősebb tétel a nem termelőfogyasztás, azt követően pedig az export. Különösen a beruházás, de a készletezési célokat szolgáló termékek súlya itt is kicsi.

3. táblázat

AZ ÉLELMISZERIPAR VÉGSŐ KIBOCSÁTÁSÁNAK SZERKEZETE

(%)

Végső kibocsátás	Élelmiszeripar	Ebből	
		növényi termékeket feldolgozó élelmiszeripar	állati termékeket feldolgozó élelmiszeripar
Nem termelőfogyasztás	74,0	74,4	73,2
Beruházás	0,1	0,2	0,0
Készletváltozás	5,4	9,3	- 1,0
Export	20,5	16,1	27,8
Összesen	100,0	100,0	100,0

AZ ÉLELMISZER-GAZDASÁG TERMELESÉT KIEGÉSZÍTŐ IMPORT

A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy az élelmiszer-gazdaságon keresztül olyan termékek is áramlanak a népgazdaság termelő- és fogyasztó-szférába, amelyeket nem az ágazat termelt meg. Ezek a termékek képezik az úgynevezett kiegészítő import körét. Többnyire olyan cikkekről van

4. táblázat

AZ ÉLELMISZER-GAZDASÁG TERMELŐFELHASZNÁLÁSRA KERÜLT
KIEGÉSZÍTŐ IMPORTJÁNAK MEGOSZLÁSA A FELHASZNÁLÓ ÁGAZATOK KÖZÖTT

(%)

Felhasználó ágazat	Kibocsátó ágazatok		
	élelmiszer-gazdaság	ebből	
		mezőgazdaság	élelmiszeripar
Élelmiszer-gazdaság	63,7	50,3	77,6
ebből: mezőgazdaság	11,3	17,8	4,5
élelmiszeripar	52,4	32,5	73,1
Egyéb ágazatok	36,3	49,7	22,4
Összesen	100,0	100,0	100,0

szó, amelyek a hazai termelési feltételek között vagy egyáltalán nem, vagy nem elegendő mennyiségben termelhetők meg. Néhány termékfeleség pedig a hazai választék bővítését szolgálja.

Az élelmiszer-gazdaság által kibocsátott import eredetű termékek értéke az élelmiszer-gazdaság saját bruttó termeléséhez képest 1968-ban 7%-ot, a termelő célú saját kibocsátásához képest 13%-ot, a lakossági fogyasztásra menő saját kibocsátásához viszonyítva pedig 4%-ot tett ki. (Az élelmiszer-gazdasági 7%-os aránnyal szemben az ipar kiegészítő importja — termelési értékéhez képest — 1968-ban 23% volt.)

Rendeltetését tekintve az élelmiszer-gazdaság kiegészítő importja elsősorban a hazai anyagfelhasználás kiegészítését szolgálja. Több mint négyötöde a termelői felhasználásra, fennmaradó része pedig lakossági fogyasztásra került.

A termelői felhasználásra ment import élelmiszer-gazdasági termékek zöme magának az élelmiszer-gazdasági blokknak, ezen belül is az élelmiszeriparnak a termeléséhez volt szükséges. Megjegyzendő, hogy az élelmiszer-gazdaság összes importanyag-felhasználásából az élelmiszer-gazdasági eredetű termékek értéke csak 56%-ot tett ki.